

Benkő Elek – Sándor Klára – Vásáry István

A SZÉKELY ÍRÁS EMLÉKEI

Corpus Monumentorum Alphabeto
Siculico Exaratorum

Bölcsészettudományi
Kutatóközpont

Budapest 2021

A székely írás – a közbeszédben ismertebb nevén „székely-magyar rovásírás” – a magyar őstörténet és a korai székely történelem régi talánya, amely a humanizmus kora óta újra meg újra fölkelti a történettudósok és nyelvészek figyelmét. Eredetének kérdése lezáratlan, kevés fennmaradt emléke csak lassan, hosszas rejtőzködés után vált ismertté. Meglepő, de tény, hogy a 18. század második feléig még a nyoma sem került elő olyan emlékeknek, amely hitelt érdemlően igazolta volna azokat a híradásokat, amelyek krónikákban, tudományos munkákban arról szóltak, hogy a székelyeknek egykor „valamiféle saját betűik” voltak. Az elsőként lejegyzett, a 18. században lemásolt csíkszéki templomfelirat eredetije is elveszett, s egészen 1864-ig kellett várni, hogy Orbán Balázs megtalálja Énlakán az első, eredeti helyén fennmaradt székely betűs feliratot. Fél évszázad múlva, 1915-ben Sebestyén Gyulának még mindig nem volt módja ennél az egynél több székely feliratot közölni. Munkája, *A magyar rovásírás hiteles emlékei* mégis mérföldkő a székely írás kutatásának történetében: a másolatban fennmaradt írások számát jelentősen gazdagította és mindent összegyűjtött, amit kora tudományossága erről a titokzatos írásról tudhatott, és anyagközlését illusztrálta is. A gondosan összeállított monográfiája nyomán megélénkülő érdeklődésnek nagy szerepe volt abban, hogy a következő évtizedekben egyre-másra kerültek elő új székelyföldi feliratok s fontos kéziratos emlékek. Ezek lassú, de folyamatos gyarapodása már hosszabb ideje újabb, korszerű összefoglalást kívánt.

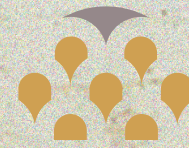
Egy új korpusz terve 2012 júniusában, az MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpontjának Magyar Őstörténeti Témacsoportja tudományos ülésén vetődött föl komolyan. Az akkori tervek szerint az új kötet Sebestyén Gyula monográfiájának századik évfordulójára, 2015-re jelent volna meg, azonban a filológiai előkészítés és a helyszíni ellenőrzés hosszadalmas munkája miatt a kézirat elkészítése a vártnál lassabban haladt.

A kötetben a székelyföldi, jellemzően templomokban fennmaradt feliratok és a székely írás kéziratos emlékeinek részletes bemutatása mellett helyet kaptak – eredeti nyelven és magyar fordításban – a székelyek betűit említő történeti források és a 18–19. század tudománytörténeti értékű fejtegetései, ezek az úttörő jelentőségű, de sokszor csak másodkézből ismert, részben még nem közzétett írások.

A székely írás kutatásában még sok a tennivaló, ezt a munkát a minél pontosabb fogalmazással és adatolással, továbbá elemző rajzokkal és részletes, jó minőségű fotódokumentációval igyekeztünk segíteni, ami sok esetben kiválthatja a helyszíni vizsgálatot. A ma már szinte követhetetlenül szerteágazó, esetenként nehezen beszerezhető szakirodalomból bőven merítettünk, kerülve természetesen a tudományon kívüli megközelítéseket és az érdemi új adatokat nem tartalmazó, ismétlődő jellegű gyűjtéseket.

A kötet olyan referenciaműnek készült, amely hosszabb időre a székely írás további kutatásának mérvadó kiindulópontja és nélkülözhetetlen forrása lesz.

Ára: 8900 Ft

Benkő Elek
Sándor Klára
Vásáry István

A SZÉKELY ÍRÁS EMLÉKEI

Corpus
Monumentorum
Alphabeto
Siculico
Exaratorum

ELKH

Benkő Elek – Sándor Klára – Vásáry István

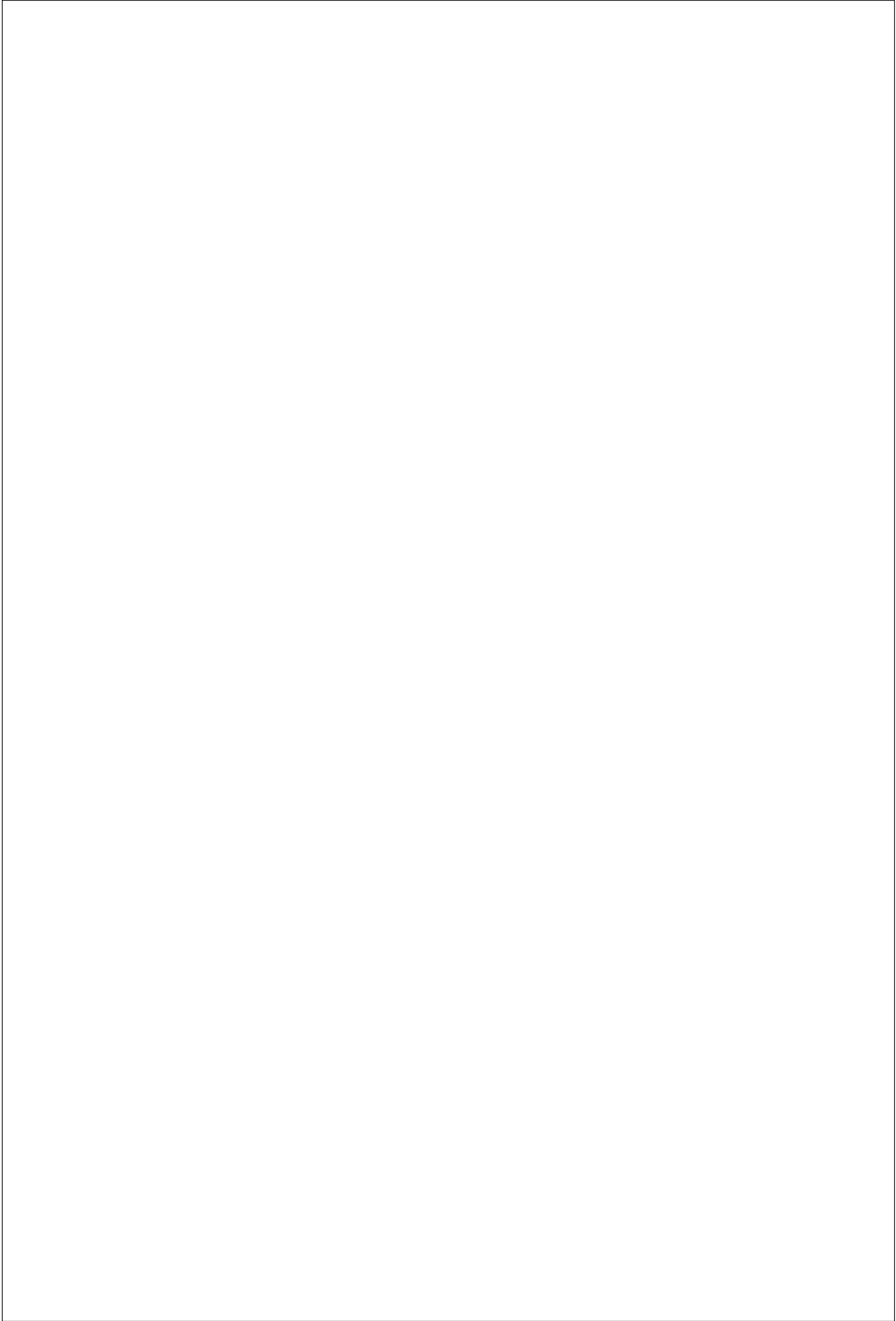
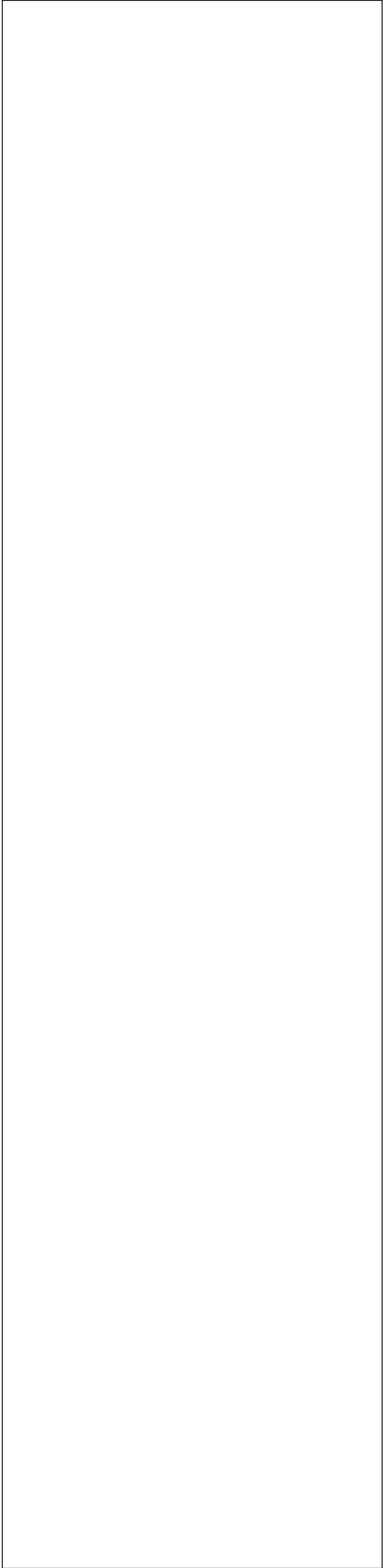
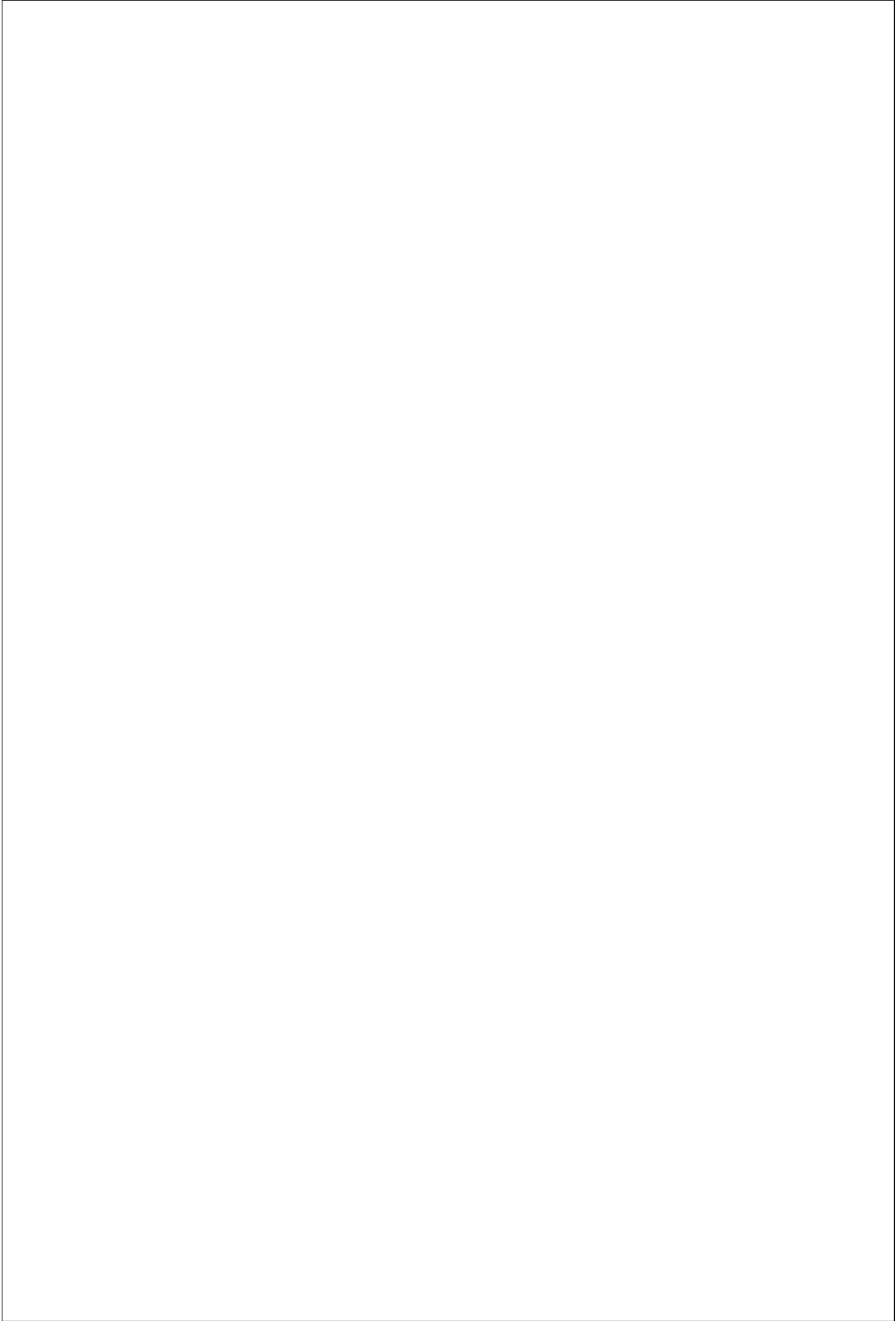
A SZÉKELY ÍRÁS EMLÉKEI

Corpus Monumentorum Alphabeto
Siculico Exaratorum

Bölcsészettudományi
Kutatóközpont

Budapest 2021

A SZÉKELY ÍRÁS EMLÉKEI

Corpus Monumentorum Alphabeto
Siculico Exaratorum
(CMASE)

A SZÉKELY ÍRÁS EMLÉKEI

Corpus Monumentorum Alphabeto Siculico Exaratorum (CMASE)

A Bölcsészettudományi Kutatóközpont
megbízásából

Szerkesztette
Vásáry István

Írta
Benkő Elek
Sándor Klára
Vásáry István

Budapest 2021

Tartalom

Köszöntő	9
Előszó	11
Bevezetés	13
Köszönetnyilvánítások	21
 A. A székely írásról szóló történeti tudósítások tára	
13. század	
A1. Kézai Simon: <i>Gesta Hungarorum</i> , 1282–1285	25
15. század	
A2. Thuróczy János: <i>Chronica Hungarorum</i> , 1488	27
A3. Bonfini Antal: <i>Rerum Ungaricarum Decades</i> , 1492–1497	28
A4. Boehm, Johann: <i>Mores, leges et ritus omnium gentium</i> , 1520	29
A5. Goilel, Veit: <i>Beschreibung</i> , 1551–1553	30
A6. Oláh Miklós: <i>Athila</i> , 1551	32
16. század	
A7. Verancsics Antal: <i>De rerum gestis Hungarorum</i> , 1551	33
A8. Bencédi Székely István: <i>Chronica</i> , 1559	34
A9. Szamosközy István: I. <i>Analecta lapidum</i> , 1593; II. <i>Rerum Transylvanicarum Pentades</i> , 1598–1599	35
A10. Magini, Giovanni Antonio: <i>Geographia universa</i> , 1596	39
A11. Baranyai Decsi János: Előszó Telegdi Rudimentájához, 1598	40
17. század	
A12. Szenci Molnár Albert: <i>Nova grammatica Ungarica</i> , 1610	44
A13. Schödel Márton: <i>Disquisitio historico-politica</i> , 1629	45
A14. Geleji Katona István: <i>Magyar Grammatikatska</i> , 1645	48
A15. Boxhorn, Marcus Zuerius: <i>Historia universalis</i> , 1654	49
A16. Komáromi Csipkés György: <i>Hungaria illustrata</i> , 1655	51
A17. Tröster János: <i>Das alte und neue teutsche Dacia</i> , 1666	54
A18. Töppelt Lőrinc: <i>Origines et occasvs Transsylvanorvm</i> , 1667	58
A19. Behamb János Ferdinánd: <i>Notitia Hungariae</i> , 1676	59
A20. Lisznyai Kovács Pál: <i>Magyarok krónikája</i> , 1692	60
18. század	
A21. Tsétsi János: <i>Observationes</i> , 1708	61
A22. Kunics Ferenc: <i>Dacica Siculia</i> , 1731	63
A23. Timon Sámuel: <i>Imago novae Hungariae</i> , 1733, 1754	64
A24. Schwartz Godofréd: <i>Initia religionis christianae</i> , 1740	65
A25. Desericzky Ince: <i>De initiis ac majoribus Hungarorum</i> , 1753	69

A26. Bod Péter: I. <i>Magyar Athenas</i> , 1766; II. <i>Siculia Hunno-Dacica</i> , 1765–1766	77
A27. Pray György: I. <i>Epistola responsoria</i> , 1768; II. <i>Dissertationes</i> , 1775	88
A28. Cornides Dániel: <i>De vetere litteratura Hunnica</i> , 1780	91
A29. Wallaszky Pál: <i>Conspectus rei publicae litterariae in Hungaria</i> , 1808	104
A30. Schwartzner Márton: <i>Introductio in artem diplomaticam</i> , 1802	119
A31. Dugonics András: <i>Etelka</i> , 1791	123
A32. Simonchicz Ince: I. <i>Levél Révai Miklóshoz</i> , 1793; II. <i>Dissertatio de numismatica Hungariae</i> , 1794	126
A33. Katancsich Mátyás Péter: <i>De Istro eiusque adcolis commentatio</i> , 1798	130

19. század

A34. Révai Miklós: <i>A' magyar deáki történet</i> , 1807 k. (megjelent: 1833)	137
A35. Pápay Sámuel: <i>A' magyar literatúra' esmérete</i> , 1808	144
A36. Horvát István: Recenzió Schwartzner <i>Introductio in Rem Diplomaticam</i> című művéről, 1819 ..	148
A37. Perger János: I. Schwartzner–Perger, 1821; II. <i>A' magyar és hazája régente</i> , 1831	153
A38. Ismeretlen szerző: <i>Ueber die ungrischen Dialekte und die alten Schriftzüge der Siebenbürger Székler</i> , 1825	159
A39. Kiss Bálint: <i>Magyar régiségek</i> , 1839	162

B. A székely írás feliratos emlékei

13–14. század

B1. Homoródkarácsonyfalvi felirat, 1.	171
B2. Vargyasi felirat	175
B3. Székelydályai felirat	178

15. század

B4. Székelyderzsi felirat	182
B5. Gelencei felirat	185
B6. Bágyi felirat	187

16. század

B7. Dálnoki felirat	189
B8. Bögözi felirat	192
B9. Berekeresztúri felirat, 1.	195
B10. Berekeresztúri felirat, 2.	197

16–17. század

B11. Berekeresztúri felirat, 3.	199
B12. Berekeresztúri felirat, 4.	201

17. század

B13. Homoródkarácsonyfalvi felirat, 2.	203
B14. Rugonfalvi felirat	205
B15. Énlaki felirat	207

18. század

B16. Fogarasi felirat	210
-----------------------------	-----

Nehezen datálható, késő középkori-kora újkori feliratok	
B17. Alsószentmihályfalvi felirat	213
B18. Moldvabányai felirat	215
B19. Kilyéni felirat	219
B20. Székelyudvarhelyi téglá	221

C. A székely írás kéziratban megőrzött feliratos emlékei

C1. Bolognai emlék	225
C2. Csíkszentmihályi/Csíkszentmihályi felirat	251
C3. Konstantinápolyi felirat	274

D. A székely írás kézirat és nyomtatott emlékei

D1. Nikolsburgi ábécé, 15. század közepe	287
D2. Szamosközy István két székely betűs emléke	293
I. Szamosközy székely írásos magyar nyelvű bejegyzése, 1587	
II. Szamosközy székely írásos betétekkel készült latin nyelvű verse, 1604	
D3. Telegdi János <i>Rudimentája</i> , 1598	299
D3-1. Giesseni másolat	302
D3-2. Hamburgi másolat	323
D3-3. Dobai Székely Sámuel másolata	349
D3-4. Rétyi Péter másolata	366
D3-5. Borberek István másolata	381
D3-6. Bod Péter másolata	393
D3-7. I. marosvásárhelyi másolat	409
D3-8. II. marosvásárhelyi másolat	428
D3-9. Losteiner Leonárd kivonata	441
D3-10. Lugossy József másolata	448
D3-11. Ring Adorján másolata	449
D3-12. Réső Ensel Sándor másolata	
D4. Bejegyzés Gönczi György könyvében, 1613 után	482
D5. Farkaslaki Mátyás bejegyzései, 1624	484
D6. Bonyhai Moga Mihály bejegyzései, 1627–1629	487
D7. Miskolci Csulyak István két betűsora, 1601–1638 között	496
D8. Wolfenbütteli emlék, 17. század első fele?	498
D9. Csulai György és Huszti N. Zsigmond bejegyzései Miskolci Csulyak István albumában, 1644, 1715	503
D10. Komáromi Csipkés György bejegyzése ifj. Kismarjai Veszelin Pál albumában, 1653	507
D11. Miskolczi Csulyak Gáspár bejegyzése Kismarjai Veszelin Pál albumában, 1654	511
D12. Szegedi Zsigmond ábécéje, 1655	514
D13. Kájoni János ábécéi és feljegyzése, 1673	518
D14. Szentiványi Márkos Dániel és Balás Ágoston feljegyzései, 1679, és 1706 előtt	527
D15. Tordai György ábécéje, 18. század eleje	546
D16. Otrókoci Fóris Ferenc betűi, 1693	549
D17. Cserei Mihály bejegyzése Lisznyai Kovács Pál <i>Krónikájába</i> , 1693	553
D18. Bejegyzés Kulcsár György <i>Postillájába</i> , 1680 után	556
D19. Bejegyzés Jacob Alting könyvében, 18. század első fele	559

D20. Szentpéteri B. János ábécéje, 1699–1702 között	562
D21. Lakatos István <i>Siculiája</i> , 1702	565
D22. Andreas Müller ábécéje, 1703 (1674)	581
D23. George Hikes ábécéje, 1703	585
D24. Bíró Sámuel: <i>De Siculia</i> , 1710 körül	588
D25. Christian Friedrich Gessner ábécéje, 1740–1743	597
D26. Gottftied Hensel térképének ábécéje, 1741	599
D27. Rettegi István Szamosközy-kivonata és ábécéje, 1743	601
D28. Örtel János Godofréd ábécéje és bejegyzése	608
I. Örtel székely ábécéje, 1746	
II. Örtel székely székely írásos bejegyzése Dobai Székely Sámuel albumában, 1751	
D29. Némethi Sámuel bejegyzése Petrus Dominicus Rosius à Porta emlékkönyvében, 1752	613
D30. Zakarjás János bejegyzései, 1756	615
D31. Kovács Gábor György-napi jókívánsága, 1770	621
D32. Karaba György ábécéje, 1778 és 1785 között	623
D33. Bejegyzések Furta református anyakönyvébe, 1779, 1782	626
D34. Sánta Mihály levele Blahó Vincének, 1780	629
D35. Pray két ábécé másolata, 1780 k.	636
D36. Gödri János bejegyzése Brassóban, 1785	639
D37. Borbás Ignác ábécéje, 1730–1803 között	641
D38. Kovács József bejegyzései Mabillon írásmintáihoz, 18. század 2-ik fele	643
D39. Révai Miklós ábécéi, 1806	646
D40. Miksa László ábécéi, 1810 k.	648
D41. Técsi Dániel bejegyzése a nagybányai református egyház anyakönyvében, 1821 előtt	654
D42. Egy magyar nyelvről szóló értekezés ábécéje, 1822	658
D43. Besse János ábécéje, 1829	660
D44. Négy elveszett székely írásos emlék	663

E. Korai értekezések a székely írásról

E1. Bél Mátyás: <i>De vetere litteratura Hunno-Scythica</i> , 1718	671
Bél Mátyás: Dolgozat a régi hun szkíta írásról	674
E2. Bardócz Pál: <i>Excerpta ad historiam Hungariae</i> , 1750-es évek	733
E2-1. I. Marosvásárhelyi kézirategyüttes	733
E2-2. II. Marosvásárhelyi kézirategyüttes	737
E3. Hájos István Gáspár: <i>Monumentum Literarium Hunno-Scythicum</i> , 1780	771

F. Bizonytalanul meghatározható vagy tévesen idesorolt emlékek és hamisítványok

I. Bizonytalan jellegű feliratok	817
II. Tévesen meghatározott feliratok	823
III. Hamisítványok	826

Összegzés

Gondolatok a székely írás eredetéről és helyéről a magyar művelődéstörténetben	831
Bibliográfia	837
Képek jegyzéke	
Mutató	